

Do Working on Streets and Income Level Affect Self-esteem, Life Satisfaction and Depression Levels of Early Adolescents?*

Mehmet Ali YILDIZ¹, Baki DUY²

ABSTRACT. The purpose of the present study was to compare self-esteem, life satisfaction and depression levels of three different groups of elementary students coming from different income levels. The present study was carried out with 700 elementary school students (283-female, 417-male) from 6th, 7th and 8th grades in Diyarbakır city center. The measures of the study were Rosenberg Self-esteem Scale, Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale and Children's Depression Inventory. The results of one way MANOVA yielded no significant differences between the group working on streets and the group coming from low-income families, but not working on streets, while a significant difference was obtained between those two groups and the group coming from high-income families in favor of the last group with regard to self-esteem, life satisfaction and depression variables. Moreover, there were significant correlations among the variables of the study. Income level plays an import role in mental health by creating an environment where people face fortunate and unfortunate life experiences.

Key Words: Street children, self-esteem, life satisfaction, depression, income

SUMMARY

Purpose and Significance: The purpose of the present study was to compare self-esteem, life-satisfaction and depression levels of three different groups of elementary students coming from different income levels. Children working on street are seem to be neglected by mental health and other professionals in Turkey. Thus, findings of the present study will help us to understand these children in a deeper level.

Methods: The present study was carried out with 700 elementary school students (283-female, 417-male) from 6th, 7th and 8th grades in Diyarbakır city center. The measures of the study were Rosenberg Self-esteem Scale, Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale and Children's Depression Inventory.

Results: The results of one way MANOVA yielded no significant differences between the group working on streets and the group coming from low-income families but not working on streets, while a significant difference was obtained between those two groups and the group coming from high-income families in favor of the last group with regard to self-esteem, life satisfaction and depression variables. Three groups did not show significant difference in terms of satisfaction from school and satisfaction from environment. Moreover, there were significant correlations among the variables of the study.

Discussion and Conclusions: Findings of the present study clearly demonstrated once more that income level plays an import role in mental health by creating an environment where people face fortunate and unfortunate life experiences. Policy makers should take serious actions to end poverty and contributing factors, and mental health professionals should display efforts to alleviate negative psychological consequences of poverty and promote mental health for the poor. Further studies are needed to understand the lives of children who work on streets.

* This study is a summary of an unpublished master's thesis of the first author under the supervision of the second author, and presented at the XIth National Psychological and Guidance Congress in İzmir, 3-5 October, 2011.

¹ Assist. Prof., Adiyaman University, Faculty of Education, Department of Counseling and Guidance, alipdr@hotmail.com.tr

² Assoc. Prof., Anadolu University, Faculty of Education, Department of Counseling and Guidance, bakiduy@anadolu.edu.tr

Sokakta Çalışmak ve Gelir Düzeyi Erinlerin Benlik Saygısı, Yaşam Doyumu ve Depresyon Düzeylerine Etki Eder mi? (Diyarbakır İli Örneği)*

Mehmet Ali YILDIZ³, Baki DUY⁴

ÖZ. Bu araştırmanın amacı, sokakta çalışan ortaokul öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve üst gelir düzeyine sahip ortaokul öğrencilerini benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri açısından incelemektir. Araştırma, Diyarbakır il merkezinde bulunan ortaokulların 6., 7. ve 8. sınıfına devam eden 283’ü kız, 417’si erkek olmak üzere toplam 700 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların benlik saygısı düzeyleri Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğiyle, yaşam doyumları Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeğiyle, depresyon düzeyleri ise Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ile belirlenmiştir. Gelir düzeyi yüksek grupta bulunan katılımcılar diğer katılımcılarla karşılaştırıldığında, benlik saygısı ve yaşam doyumu daha yüksek, depresif belirtileri ise daha düşük düzeyde bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular hem sokakta çalışan hem de alt gelir grubunda bulunan çocukların psikolojik bağlamda risk altında olduklarını göstermektedir. Ayrıca, araştırmanın değişkenleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Mevcut araştırma bulgularını destekler biçimde elde edilen bulgular alt gelir grubundan gelen çocukların ruh sağlığı bağlamında dezavantajlı durumunda olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Sokağın çocukları, benlik saygısı, yaşam doyumu, depresyon, gelir düzeyi

GİRİŞ

İnsan hayatı boyunca çocukluk dönemi gelişimin en hızlı evresini oluşturur. Bu evrenin sağlıklı şartlarda ve ortamlarda geçirilmesi çocuklar için hayati öneme sahiptir. Buna karşın bazı çocuklar bu gelişim evresini çeşitli nedenlerle sokaklarda çalışarak geçirmektedirler. Sokakta çalışan çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin ekonomik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla günün belli saatlerinde sokak ortamında çeşitli işler yaparak çalışan çocuklardır. Bu yaşlarda sokakta çalışmaya başlayan çocuklar, sokakta çalışmayan diğer akranlarına oranla çeşitli risklerle daha fazla karşı karşıya gelmektedirler. Sokaklar her türlü etkiye açık yerlerdir. Dolayısıyla sokaklarda çalışan çocuklar zamanla sokaklarda birçok olumsuz rol modellerle karşılaşmakta, zaman zaman şiddete uğramakta, her türlü şekilde (cinsel, ekonomik vb.) istismar edilmekte, çetelere karışmakta, suça bulaşmakta, kaçırılma vb. olumsuz durumlarla karşı karşıya gelebilmektedirler.

Türkiye İstatistik Kurumu’na göre, 2005 yılında Türkiye’de 15 yaşından küçük 5.6 milyon çocuk veya bu çağ nüfusunun %27.7’si gıda ve gıda dışı yoksulluk içindedir. Başka bir deyişle, bu çocukların aileleri çocuklarına yeterli yiyecek, giyecek, barınak, eğitim ve koruma sağlama imkânlarından yoksundur. Yoksulluk, çocukları eğitim imkânlarından yoksun bırakmaktadır. Yoksul çocukların aileleri, önlük, ulaşım, beslenme ve okul malzemeleri gibi masraflar yüzünden çocuklarını okula gönderemeyebilirler (UNICEF 2007a). Sokaklarda çalışan çocuklar, sokakta çalıştıkları süre zarfında okullarından uzaklaşmaktadırlar, belli bir zamandan sonra okuldan daha çok sokaklar, onlar için daha cazip hale gelebilmekte ve eğitim-öğretimlerini yarıda keserek bütün günlerini sokaklarda geçirerek, sokak çocuğu olmaya aday olabilmektedirler.

Sokak çocukları farklı yapısı olan bir gruptur. “Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (1984)” üç ana kategoride bu çocukları tanımlamıştır: (1)Risk Altındaki Çocuklar, (2)Sokağın Çocukları, (3)Sokaktaki Çocuklar. Bu sınıflamadaki en büyük grup “risk altındaki çocuklar” grubudur. *Sokaktaki çocuklar* ailelerinin ihtiyaçlarının gelirlerini karşılamak için sokaklarda çalışmaya gelen ve geceleri ailelerinin yanlarına evlerine dönen çocuklardır. Bunların önemli bir çoğunluğu yarı

*İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, Yrd. Doç. Dr. Baki DUY danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışmasının bir özeti olan bu çalışma, 3-5 Ekim 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen XI. Ulusal PDR Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

³ Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, PDR Anabilim Dalı, alipdr@hotmail.com.tr

⁴ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, PDR Anabilim Dalı, bakiduy@anadolu.edu.tr

zamanlı bir temelde okula devam ederler. Dünya genelinde bu çocuklar benzer işler yaparlar: Ayakkabı boyama, araba silme ve yıkama, piyango biletleri, gazete, dergi satmak, eşya taşımak, sigara ve sakız işportacılığı yapmak. Aşırı yoksulluk onları en azından kısmen de olsa kendilerini desteklemeye zorlamıştır (Lalor 1999, 760).

Sokağın çocukları için sokak onların temel yaşam yeridir. Aile bağları bulunabilir, fakat uzaktırlar ve evlerini seyrek bir şekilde ziyaret ederler. UNICEF'in sokak çocuğu kategorisinde *terk edilmiş çocuklardır*. Bu kategoriye öksüzler, mülteciler, evden kaçanlar ve bakım veren kişiler ile hiçbir ilişkisi olmayanlar dahildir. Terk edilmiş çocuklar, günlük aktiviteleri ve yaşam biçimleri bakımından sokağın çocuklarıyla çok benzerdirler. Onların aileleriyle bütün bağları terk edilme, yerinden edilme ya da ebeveyn ölümü yüzünden kopmuştur. Sokağın çocuklarının bunun aksine aileleriyle zaman zaman ilişkileri vardır. Bütün sokak çocukları içinde sokağın çocukları ve terk edilmiş çocuklar kategorisi en küçük gruptur. Sokağın çocukları grubuna ait olan sokak çocuklarının sadece %5 ile %10'u olduğu tahmin edilmektedir (Taçon 1992, akt. Lalor 1999, 760). Sokaklarda çalışan ve evinde yaşayan çocuklar ile sokaklarda kalanlar, içerisinde buldukları aile yapısına göre ayrılırlar; evinde yaşayan gruptakiler muhtemelen daha çok bozulmamış çekirdek ailelerden gelmektedirler (Rizzini ve Lusk 1995, 394). Sokaktaki çocuklar ev temellidirler. Onlar aileleriyle yaşarlar, fakat ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için günlerinin çoğunu sokaklarda geçirirler. Bunun aksine sokağın çocukları yetişkinlerin koruması ve desteği olmaksızın sokakta çalışır ve yaşarlar bunlar daha küçük bir azınlığı temsil etmektedirler (Kombarakaran 2004, 855).

Türkiye'de çok sayıda ailenin maruz kaldığı yaygın sosyal dışlanmanın en belirgin göstergelerinden biri de sokaklarda yaşayan ve/veya çalışan çocuk sayısındaki artıştır. Gerçi sokaklardaki çocukların daha büyük bölümü aile bütçesine katkı amacıyla ayakkabı boyacılığı, gelip geçenlere ufak tefek şeyler satma gibi işler yapmaktadır, ancak aralarında az sayıda da olsa karı koca geçimsizliği veya anne babayla çatışma gibi nedenlerden dolayı kopmuş, kendi başlarına veya çetelere katılarak yaşayanlar da bulunmaktadır. Durum ne olursa olsun bu çocuklar yeterli koruma, denetim ve yönlendiricilikten yoksundur ve bu nedenle istismar ve sömürüye açıktır. Ayrıca bu çocuklar büyük olasılıkla okula gitmemektedir (UNICEF 2007b). Bu çocuklar kişisel ihtiyaçlarını ve ailelerinin birçok ihtiyacını karşılamak amacıyla sokaklarda çalışmak zorundadırlar. Onlar yalnızca küçük yaşta çalışmanın bütün risklerine maruz kalmakla kalmazlar, aynı zamanda sokaklardaki tehlikelere de maruz kalırlar. Çalıştıkları yerler kamuya açık korunmasız yerlerdir ve yalnızca diğer çocukların tehlikelerine maruz kalmazlar. Arabalar, toplumsal şiddet, yetkililerden gelen şiddet, cinsel istismar, saldırgan evsiz insanlar, fuhuş şebekeleri ve diğer suç grupları ile karşı karşıya kalırlar (Pinzón-Rondón ve ark. 2008, 1417). Ayrıca daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için kavga ettikleri sokaklarda, çeteler ve yetişkinler tarafından tacize uğrarlar (Panter-Brick 2001).

Türkiye'nin kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan başlıca nedenlerden biri, kırdan kente hızlı göç olgusudur. Geldikleri kentlerde yoksulluğa gömülen aileler, gelir için çocuklarını çalıştırmakta ya da tamamen kendi hallerine bırakmaktadırlar (SHÇEK 2005a). Tarsus'ta sokakta çalışan çocuklar üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, sokakta çalışan çocukların ailelerinin %73'ünün ailelerinin Tarsus'a dışarıdan göç etmiş oldukları görülmektedir (Eğitim-Sen 2005). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun verilerine göre, bu sorunun en yoğun yaşandığı 10 ilde 50 binden fazla çocuğun sokakta çalışmak durumunda olduğu biliniyor (SHÇEK 2005b). Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında yayımlanan bir rapora göre ise yalnızca İstanbul'da 650 bin çocuk sokak çocuğu olma riskiyle karşı karşıyadır (Güneş ve Kalaycı 2004). Türkiye'de en az 42.000 çocuğun sokaklarda yaşadığı ya da çalıştığı tahmin edilmektedir, ancak gayri resmi rakamlar 80.000'e kadar çıkmaktadır (UNICEF 2006).

Yoğun göç nedeniyle hızlı ve çarpık kentleşme, buna bağlı olarak kentlerde işsizlik, eğitim ve ekonomik yetersizlikler, yoksunluklar vb. sosyal sorunlar, çocuğun aileye maddi katkı sağlaması gereken bir birey olarak algılanmasına yol açmaktadır (Erdoğan ve Oto 2004). Bir çocuğu sokağın içerisine iten şey, ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yoksunluk ve evdeki ihmaller gibi etmenlerdir. Bir çocuğu sokağın içerisine çeken şey, para kazanma fırsatları gibi etmenlerdir. Sokak yaşamının bütün

etmenlerden en önde gidene aşırı yoksulluk içinde olmaya dayanmaktadır (Dybicz 2005, 765). Sokak çocuklarının neredeyse hepsi ekonomik nedenlerden dolayı, ekonomik aktivitelerin bir şeklinde kendini bulur. Onlar ailelerini ya da kendilerini desteklemek için para kazanmanın bir yolu olmasından dolayı sokaklardadırlar (Rizzini ve Lusk 1995, 392). Yoksulluk her ne kadar bütün sokak çocuklarının varlığını tek başına açıklayamasa da, çocukların birçoğunun aile gelirine katkıda bulunması konusunda bir baskı hissettiğine dair bulgular vardır (Rizzini ve Lusk 1995, 393). Pinzón-Rondón ve ark. (2008, 1419) şehirlerde yaşayan insanlar için sokaklar belki de çocukların çalışması için tek fırsattır ve sokaklar bu çocuklara rahatlık sağlar. Baştaymaz (1990, 88) tarafından yapılan bir çalışmada, kentlerde çok çocuklu aile reislerinin çalışma eğilimlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Aile reisi çalışan çocukların gelirlerini toplayan ve bunlarla ailenin geçimini sağlayan bir organizatör durumuna gelmektedir. Öte yandan yapılan bazı araştırmalarda sokakta çalışan çocukların çalışmalarının en büyük nedenlerinin ailelerinin ve kendilerinin içinde buldukları yoksulluk olduğu görülmüştür (Aker ve ark. 2002, Duyan 2005, Eminağaoğlu 2006, Mathiti 2006, Ovalı 2007, Rizzini ve Lusk 1995, Veale ve Donà 2003).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, kız çocukları, yoksulların çocukları, azınlık veya yerli halkların çocukları, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklar ile sokakta çalışan veya çalışan çocukların yeterli eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma olanaklarından yoksun, dolayısıyla her türlü sömürüye özellikle açık olduklarını belirtmektedir (UNICEF 2000). Çocuklarda gelişim dönemlerinin getirdiği doğal zorluklara çevrenin getirdiği olumsuz etkiler de eklendiğinde, tepkisel olarak ruhsal uyum sorunları görülebilmektedir (Yavuzer 1992). Yoksulluğun çocukların davranışları ve entelektüel gelişimleri üzerine etkileri, yoksulluğun ve açlığın biyolojik etkileri kadar, psiko-sosyal ve davranışsal etkileri de önemlidir. Araştırmalara göre yoksul ailelerin çocuklarında "saldırganlık" "hiperaktivite" ve "huzursuzluk" sık görülen özelliklerdir. Yoksul çocuklar arasında depresyon ve intihar girişimi daha fazladır ve bu nedenle ruh sağlığı kliniklerine daha sık başvurumaktadırlar. (Hatun ve ark. 2003). Kerfoot ve ark. (2007) çalışmalarında sokak çocuklarının %70'inin davranışsal ve duygusal güçlükler yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca sokak çocuklarının %74'ü depresyon yaşamaktadır. Çocukların %58'i umutsuzluk duyguları ve %53'ü kalıcı üzüntü duyguları göstermişlerdir. Unger ve ark. (1997), Los Angeles'ta sokaktaki ergenlerde ve yetişkinlerde düşük benlik saygısı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, intihar ve kendini yaralama davranışı ile alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile depresyon belirtileri saptamıştır.

Sosyo-ekonomik düzey ile sahip olunan benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Alt gelir düzeyine sahip bireylerin benlik saygısı düzeyleri birçok araştırmada düşük bulunmuştur (McLeod ve Shanahan 1996, Özmen ve ark. 2008, Rohe ve Stegman 1994, Whitbeck ve ark. 1991). Ayrıca, ailenin sosyo-ekonomik durumuyla gençlerin benlik saygısının ilişkisi araştırıldığında, varlıklı, yani üst sınıflardan gelen gençlerin %51'inde yüksek benlik saygısı saptanmasına karşılık, alt sosyo-ekonomik sınıftan gençlerde bu oran %38 olarak bulunmuştur (Yörükoğlu 1988, 94).

Sokakta çalışan çocukların öğrenci rollerinin dışında, çok küçük yaşta ailelerinin geçim yükünü alarak ve ağır sorumluluk taşıyarak büyüklerinin rollerini paylaşmaları onların benlik saygılarını olumsuz etkileyebilir. Çocukluk çağında sokaklarda olumsuz şartlarda çalışmak benlik kavramının gelişimi üzerinde örselleyici ve olumsuz bir etki bırakabilir. Sokakta çalışan çocukların akranlarına göre fırsat eşitliğinden yoksun olmaları, ailelerinde derin bir yoksulluk içindeyken ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasından dolayı, kendilerine ilişkin algıları olumsuz değerlendirmeler içerebilir ve benlik kavramları zarar görebilir. Nitekim Adana sokaklarında çalışan 66 ve çalışmayan 66 olmak üzere, 9-16 yaş grubundaki 132 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, sokakta çalışan çocukların benlik tasarım puan ortalamalarının, sokakta çalışmayan çocuklardan daha düşük olduğu ve sokakta çalışan çocukların mutluluk-doyum ve uyumsal davranışlar alt ölçek puanlarının sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmayan akranlarından daha düşük olduğu saptanmıştır (Aktaş-Arnas 2004).

Sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması depresyonun sıklığını artıran bir başka etkidir. Düşük sosyo-ekonomik çevreden gelen ergenlerin daha depresif olduğu ya da depresif belirtiler gösterdiği belirtilmektedir (Çuhadaroğlu ve Sonuvar 1993). Sokakta çalışan ve farklı sosyo-ekonomik çevrelerde okuyan toplam 331 çocuk depresif belirtiler açısından incelenmiştir. Sokakta çalışan çocukların

depresyon puanı ortalaması, okula devam eden çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (Aysev ve ark. 2000).

Diyarbakır bölgede süregelen huzursuzluğa bağlı olarak ağır bir göç baskısı yaşamıştır. Kırsal bölgedeki evlerini terk etmek zorunda bırakılan aileler için hiçbir istihdam olanağı yoktur. Bu ailelerin bulabildikleri çözüm, çocuklarını çalışmak üzere sokaklara göndermek olmuştur. Diyarbakır sokaklarında çalışan çocukların sayısı, Türkiye'nin başka herhangi bir kenti ile kıyaslanamayacak ölçüde yüksektir. Bu çocuklar, çok çocuklu kalabalık ailelerden gelmektedir ve üzerlerinde aile denetimi neredeyse hiç yoktur (Atauz ve Arts 2004, 6). Diyarbakır, köylerden yapılan çok yoğun göçler ile aniden büyümüş bir ildir. Göç eden ailelerin birçoğu köylerinde tarım ve hayvancılık ile geçinirken, şehre göçtükten sonra niteliksiz işçi konumuna düşmüşlerdir. İç göç yaşamış aileler, genellikle çok çocuklu ve kalabalık bir şekilde küçük evlerde yaşayan ailelerdir. Bu aileler temel ihtiyaçlarını karşılamak için çocuklarını sokakta çalıştırmayı, yoksullukları ile baş etme yolu olarak kullanmaktadırlar.

Araştırmalardan elde edilen bulgulardan hareket edildiğinde, sokakta çalışan çocukların ruh sağlığının, sokakların sağlıklı koşullarından etkilenebileceği ve bu bağlamda benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerinin bundan etkilenebileceğinden söz edilebilir. Bu bağlamda araştırmada yanıt aranan temel sorusu, "sokakta çalışan ortaokul öğrencileri ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve üst gelir düzeyine sahip ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?" sorusudur.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır İlinde bulunan ve farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden 9 ortaokulda öğrenim gören, 283'ü kız(%40.43), 417'si erkek (%59.57) olmak üzere toplam 700 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sırasında toplam 785 öğrenciye ölçme araçları uygulanmıştır, fakat ölçme araçlarını eksik ve hatalı dolduran öğrencilerden elde edilen veriler analizlere dahil edilmemiştir. Araştırmada katılan öğrencilerin yaşları 11 ile 17 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması ise 13.4 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sokakta Çalışma, Gelir Düzeyi, Cinsiyet ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Gruplar									Toplam		
	Sokakta Çalışan			Alt Gelir			Üst Gelir			6	7	8
Kız	8	13	11	55	47	50	41	23	35	104	83	96
Erkek	69	61	77	28	32	42	42	36	30	139	129	149
Toplam	77	74	88	83	79	92	83	59	65	243	212	245
Toplam	239			254			207			700		

Veri Toplama Araçları

Demografik bilgi formu: Kişisel Bilgi Formu araştırmanın amacına ve inceleme konusu olan bağımsız değişkenlere uygun olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formundaki değişkenler, cinsiyet, yaş, sınıf, gelir düzeyi, okul dışında sokakta çalışıp çalışmamak gibi sosyo-demografik özellikler olarak belirlenmiştir.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBÖ): Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin ilk alt testi benlik saygısını ölçmek amacıyla, diğer alt testler ise benlik saygısı ile ilişkili durumları ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada ilk alt test olan ve 5'i olumlu 5'i olumsuz olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan Benlik Saygısı Alt Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması benlik saygısı düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin

Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmış, Pearson Momentler Çarpımı tekniği ile belirlenen geçerlik katsayısı .71, güvenilirlik katsayısı ise .75 olarak elde edilmiştir. Araştırma örneklemini için 10 maddelik tüm ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur.

Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği: Huebner (1994) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Çivitci (2007) tarafından yapılan Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeğinin (Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale) Türkçe formu 36 maddeden ve beş alt boyuttan (aile, arkadaş, okul, yaşanılan çevre, benlik) oluşmaktadır. Her bir alt boyut için toplam puan elde edilmesi yanında, hepsinin toplamından bir genel yaşam doyumu puanı da elde edilmektedir. Ölçek maddeleri dört seçenek üzerinden yanıtlanmaktadır (1= Hiçbir zaman, 2= Bazen, 3= Sık sık, 4= Her zaman). Ölçeğin 516 öğrenciden elde edilen Cronbach alfa katsayıları .70 ile .87 arasında değişmektedir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayılarının .70 ile .86 arasında değiştiği bulunmuştur (Çivitci 2007). Araştırma örneklemini için 36 maddelik tüm ölçek için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği: Çocuklar için depresyon ölçeği, Kovacs (1985) tarafından okul çağındaki çocuklar ve ergenler (7- 17 yaş grubu) için düzenlenmiş 27 maddeli ve belirti yönlü bir kendini anlatma ölçeğidir. Puanların yükselmesi, depresyonun şiddetinin arttığını gösterirken, depresyona yönelik kesim puanı olarak 19 önerilmektedir. Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Öy (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin 380 öğrenciyle gerçekleştirilen test-tekrar test çalışmasında iki uygulama arasındaki korelasyon değeri .80 bulunmuştur. Anksiyete ölçeği ile .65 ($p < .001$) ve benlik saygısı ölçeği ile -.59 (Uzbaş 2003) ve Çocukluk Depresyonu Derecelendirme Ölçeği ile .61 (Öy 1991) düzeyinde korelasyon değerleri elde edilmiştir. Araştırma örneklemini için elde edilen Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler toplanırken araştırmacı örneklemini oluşturan öğrencilere araştırmanın amacı, kendilerinden ne istendiği, kişisel bilgi formunun ve ölçeklerin nasıl cevaplandırılacağı ve gönüllülük ilkesi hakkında bilgi vermiştir. Ölçeklerden toplanacak verilerin güvenilirliğinin düşmemesi için ölçekler farklı sıralama içinde uygulanmıştır. Uygulama ilk araştırmacı tarafından gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Veriler 2009-2010 eğitim öğretim yılında toplanmış ve ölçekleri yanıtlama süresi yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada, uygulamalar sonrasında hatalı veya eksik cevaplanan ölçekler değerlendirilmeye alınmamış, analizler geriye kalan 700 öğrencinin ölçek verileri üzerinden yapılmıştır. Örnekleimde doğrusallık ve normallik sayıltılarının zedelenmesine neden olabilecek uç değerler olup olmadığını anlamak amacıyla her bir öğrenci için Mahalanobis uzaklık değerleri saptanmış, uç değerlere sahip olan deneklere ait veriler analiz dışında tutulmuştur. Ayrıca artık değerler üzerine kurulu grafikler incelenmiş, standardize edilmiş artık değerler (hatalar) standardize edilmiş yordanan değişkenler için oluşturulan saçılma diyagramının doğrusal bir ilişkiyi tanımladığı, noktaların bir eksen etrafında toplandığı görülmüştür. Standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan histogram ve normal dağılım eğrilerinin normale çok yakın bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Verilerin analizinde betimleyici istatistikler, Pearson korelasyon katsayısı, tek yönlü çok değişkenli Manova ve Tukey HSD testi kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 15 paket programıyla gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların ölçeklerin her birinden aldıkları en düşük ve en yüksek puanları, aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, çarpıklık katsayıları, basıklık katsayısı değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo2. Katılımcıların Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanlara Dair Betimleyici İstatistikler

Ölçekler	N	En Düşük	En Yüksek	\bar{X}	Ss	Çar.	Bas.
ÇÖYDÖ Arkadaş	695	11	32	25.71	4.77	-.51	-.57
ÇÖYDÖ Okul	695	9	32	25.48	4.39	-.69	.38
ÇÖYDÖ Çevre	695	7	28	20.75	4.79	-.56	-.37
ÇÖYDÖ Aile	695	7	28	22.44	4.19	-.77	.29
ÇÖYDÖ Benlik	695	8	24	18.65	3.66	-.58	-.24
ÇÖYDÖ Toplam	695	65	144	113.04	14.67	-.40	-.02
RBÖ	695	13	40	29.48	4.85	-.21	-.07
ÇDÖ	695	3	41	13.33	7.11	.71	.49

Elde edilen basıklık ve çarpıklık katsayısı değerlerinin normal sınırlar içerisinde yer aldığı görülmekte; yani dağılım, normal bir dağılım göstermekte, dolayısıyla da veriler üzerinde parametrik analizleri olanaklı kılmaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçekler bazında değerlendirilmeye alınan sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip ve üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin, ölçeklerin her birinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Grupların Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı ve Depresyon Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Sokakta Çalışanlar			Alt Gelir			Üst Gelir		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
ÇÖYDÖ Arkadaş	237	24.38	4.50	253	24.94	4.80	204	28.19	4.06
ÇÖYDÖ Okul	237	25.14	4.06	253	26.06	4.14	204	25.17	4.96
ÇÖYDÖ Çevre	237	20.89	4.31	253	20.16	5.16	204	21.33	4.78
ÇÖYDÖ Aile	237	21.76	3.87	253	21.70	4.48	204	24.12	3.70
ÇÖYDÖ Benlik	237	18.05	3.61	253	18.01	3.57	204	20.14	3.41
ÇÖYDÖ Toplam	237	110.23	13.35	253	110.89	14.82	204	118.97	14.34
RBÖ	237	28.54	4.08	253	28.93	4.48	204	31.26	5.60
ÇDÖ	237	14.88	6.75	253	14.03	7.30	204	10.61	6.52

Araştırmada kullanılan Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği ve alt boyutları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki ilişkiye Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak bakılmıştır. Elde edilen korelasyon değerleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayısı Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8
ÇÖYDÖ Ark.	---							
ÇÖYDÖ Okul	.22*	---						
ÇÖYDÖ Çevre	.32*	.19*	---					
ÇÖYDÖ Aile	.36*	.23*	.36*	---				
ÇÖYDÖ Benlik	.49*	.23*	.30*	.48*	---			
ÇÖYDÖ Top.	.72*	.56*	.66*	.71*	.71*	---		
RBÖ	.37*	.27*	.29*	.41*	.60*	.56*	---	
ÇDÖ	-.45*	-.34*	-.36*	-.43*	-.58*	-.63*	-.62*	---

* $p < .01$

Elde edilen korelasyon değerleri tüm değişkenler arasında anlamlı düzeyde ($p < .01$) ilişkiler olduğu göstermektedir. Elde edilen en düşük değer .22, en yüksek değer ise .72 olduğu görülmektedir. Ayrıca, Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ve alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden elde edilen puanlar arasındaki olumlu yöndeki korelasyon değerleri .27 ile .60 arasında değişmektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden elde edilen puanlar ile en düşük ilişki düzeyine sahip alt boyut Okul alt boyutu olurken, en yüksek ilişki düzeyine sahip alt boyut ise Benlik alt boyutu olmuştur.

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin (1= Sokakta çalışan öğrenciler, 2= Sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrenciler, 3= Üst gelir düzeyine sahip öğrenciler) benlik saygısı değişkeni bağlamında aralarında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (Manova) tekniği kullanılmıştır.

Tablo 5. RBÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
RBÖ	935.463	2	467.732	21.017	.000*	.06

* $p < .001$

Manova sonucunda grup ortak etkisinin benlik saygısı değişkeni bağlamında anlamlı olduğu bulunmuştur [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,935)= 21.01$, $p < .01$]. Grup ortalama puanlarını karşılaştırmada en sık kullanılan istatistik Wilks' Lambdadır. Tabachnick ve Fidell (2001) genel kullanım için Wilks' Lambda önermektedirler, ancak verilerde bazı sorunlar olması durumunda (küçük örneklem grubu, denek sayılarının eşit olmaması ve varsayımlarda ihlal olması gibi), Pillai's Trace değerinin baz alınması gerektiğini önermektedir. Yapılan analizde Kovaryans matris değerinin anlamlı düzeyde olmasından ötürü, hem Pillai's Trace değeri baz alınmıştır hem de hata payı olarak .01 düzeyi anlamlılığın belirlenmesinde ölçüt değer olarak alınmıştır. Diğer taraftan, eta kare değeri ise orta düzeyde bir ilişkiye işaret etmektedir ($\eta^2 = .06$) (Cohen ve ark. 2007).

Gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, benlik saygısı toplam puanları bağlamında, Üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 31.26$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 28.54$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 28.93$) anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Diğer bir deyişle, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik saygısı değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahiptir. Sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır.

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin ÇÖYDÖ'nün alt boyutlarından ve toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını anlamak amacıyla tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (Manova) kullanılmıştır.

Tablo 6. ÇÖYDÖ Toplamı ve Alt Boyutu Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
ÇÖYDÖ Arkadaş	1822,321	2	911,160	45,11	.000*	.12
ÇÖYDÖ Okul	132,112	2	66,056	3,448	.032	.01
ÇÖYDÖ Çevre	161,521	2	80,760	3,541	.030	.01
ÇÖYDÖ Aile	821,650	2	410,825	24,943	.000*	.07
ÇÖYDÖ Benlik	644,085	2	322,043	25,658	.000*	.07
ÇÖYDÖ Toplam	10203,993	2	5101,997	25,312	.000*	.07

* $p < .001$

Yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (Manova) sonucunda (Tablo 6), ÇÖYDÖ'nün Arkadaş alt boyutu üzerindeki grup etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,1822)= 45.11$, $p < .01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyde etkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2 = .12$). Gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, Arkadaş alt boyutu puanları bağlamında, Üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 28.19$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 24.38$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 24.94$) anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Başka bir deyişle, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin arkadaş değişkeni bağlamında, sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahiptir. Sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin arkadaş alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır.

Yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda (Tablo 6), ÇÖYDÖ Okul alt boyutu [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,132)= 3.44$, $p > .01$] ve Çevre alt boyutu üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olmadığı [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,161)= 3.54$, $p > .01$], ancak ÇÖYDÖ Aile alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,821)= 24.94$, $p < .01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyde bir etkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2 = .07$). Gruplar arası farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda, Aile alt boyutu puanları bağlamında, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 24.12$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 21.76$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 21.70$) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Bu değerlere göre, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin aile değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları görülmektedir. Sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin aile alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda (Tablo 6), ÇÖYDÖ Benlik alt boyutu değişkeni üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,644)= 25.65$, $p < .01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyde bir etkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2 = .07$). Gruplar arası farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD testi sonucunda, benlik alt boyutu puanları bağlamında, Üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 20.14$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 18.05$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 18.01$) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları bulunmuştur. Diğer taraftan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin benlik alt boyutuna ilişkin doyum düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Elde edilen bir diğer bulgu da (Tablo 6) ÇÖYDÖ toplam puan üzerinde grup ortak etkisinin anlamlı düzeyde olmadığıdır [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,10203)= 25.31$, $p < .01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyin biraz üzerinde bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2 = .07$). Yapılan Tukey HSD testi

sonucunda, yaşam doyumu toplam puanları bağlamında, Üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 118.97$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 110.23$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 110.89$) anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Buna göre, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin, genel yaşam doyumu değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha fazla doyuma sahip oldukları bulunmuştur. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin genel yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Farklı gruplarda bulunan öğrencilerin ÇDÖ'nün toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını anlamak amacıyla, tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır.

Tablo 7. ÇDÖ Puanlarına İlişkin MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	η^2
ÇDÖ	2198,871	2	1099,436	23,115	.000*	.063

* $p < .001$

Manova yoluyla elde edilen değerler incelendiğinde, öğrencilerin ÇDÖ'nün toplam puan düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı düzeyde fark olduğu görülmektedir [Pillai's Trace= 10.95, $F(2,2198)= 23.11$, $p < .01$]. Eta kare değerinin ise orta düzeyde bir etkiye işaret ettiği görülmektedir ($\eta^2 = .063$). Gruplar arasındaki farkı belirlemek amacıyla kullanılan Tukey HSD testi sonucunda, depresyon toplam puanları bağlamında üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 10.61$), sokakta çalışan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 14.88$) ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 14.03$) anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, üst gelir düzeyine sahip öğrencilerin depresyon değişkeni bağlamında sokakta çalışan öğrencilerden ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerden daha düşük düzeyde depresyon düzeyine sahiptir. Öte yandan, sokakta çalışan öğrenciler ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre benlik saygısı düzeyi açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır. Üst gelir düzeyine sahip çocukların ise hem sokakta çalışan çocuklar hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda, elde edilen bu bulgunun diğer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Sokakta çalışan çocukların benlik saygısı düzeyleri, birçok araştırmada düşük bulunmuştur (Acar ve ark.2006, Cauce 2000,Davey ve Neff 2001,Masten ve ark. 1993, Miner 1991,Nuwayhid ve ark. 2005,Unger ve ark. 1997).Ayrıca bazı araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, alt gelir düzeyine/düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Çetinkaya ve ark. 2006, Mcleod ve Shanahan1996,Özmen ve ark. 2008, Rohe ve Stegman 1994, Whitbeck ve ark. 1991).

Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, zorunlu göç yaşamış ailelerden gelmelerinin, kalabalık evlerde yaşamalarının, kardeş sayısının fazla olmasından dolayı ebeveynlerin ilgi, sevgi ve destek gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada ve çocuklarına paylaştırmada yetersiz kalabilirler. Whitbeck ve ark. (1991) ailelerinin ekonomik sıkıntılarının, ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, ailelerin ekonomik sıkıntılarının dolaylı olarak, ebeveynlerin desteğini ve ilgisini azaltarak, ön-ergenlerin benlik saygısına olumsuz etkilerde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ailelerin ekonomik olarak zor zamanlarındaki etkilerinin ebeveyn davranışlarının, çocuk ve ergenlerin psikolojik merkezlerinden daha çok doğrudan

ailenin ekonomik durumuna yöneldiğini görmüşlerdir. Diğer taraftan, sokakta çalışan çocuklara yönelik yazılı ve görsel medyada ve toplum içinde, dilenci, kapkaççı, hırsız vb. olumsuz etiketlerin kullanılması veya onlara acımaya yönelik olumsuz tutumların, bu çocukların benlik saygısı düzeylerini olumsuz yönde etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada üst gelir grubundan gelen öğrencilerin alt gelir grubunda bulunan öğrencilere nazaran daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur. Bu bulgunun mevcut araştırma bulgularıyla desteklendiği görülmektedir (Çetinkaya ve ark. 2006, Diener ve Diener 1995, Rosenberg ve Pearlin 1978, Shek 2005, Twenge ve Campbell 2002, Zhang ve Postiglione 2001). Üst gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının ise alt basamaktaki temel ihtiyaçlarının karşılandığı ve üst basamaklardaki saygı ihtiyaçlarının karşılanmasında, benlik saygılarının gelişimine olumlu etkide bulunacak aile ortamının uygun olduğu düşünülmektedir. Üst gelir düzeyine sahip ailelerin birçoğunun yüksek düzeyde eğitime sahip olması, bir iş ve mesleğe sahip olmaları, az sayıda çocuk sahibi olmaları, çocuk yetiştirme ve olumlu anne baba tutumları konusunda bilinçli olmaları nedeniyle bu ailelerdeki çocukların saygı ihtiyaçlarının karşılanarak benlik saygıları yüksek düzeyde olmuş olabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yaşam doyumu toplamı ve alt boyutları bağlamında sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Sokak çocuklarıyla yapılan bazı araştırmalarda bu çocukların yaşam doyumu (öznel iyi oluş, iyi oluş, mutluluk) düzeyleri düşük bulunmuştur (Aktaş-Arnas 2004, Bearsley ve Cummins 1999, Biswas-Diener ve Diener 2006, Cheng ve Lam 2010, Hutz ve Koller 1997). Üst gelir düzeyine sahip çocukların ise hem sokakta çalışan çocuklar hem de sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan yaşam doyumu toplamı, arkadaş, aile ve benlik alt boyutlarına ilişkin doyum açısından daha yüksek düzeyde doyuma sahip oldukları görülmüştür. Yaşam doyumunun, okul ve çevre alt boyutlarına ilişkin doyum açısından üç grup arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır. Gelir/sosyo-ekonomik düzey ile yaşam doyumu arasındaki ilişkileri araştıran araştırma bulguları bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir (Boes ve Winkelmann 2010, Cummins 2000, Diener ve Diener 1995, Gitmez ve Morçöl 1994, Gün ve Bayraktar 2008, Howell ve Howell 2008, Keng ve ark. 2000, Paxton ve ark. 2006, Shek 2005). Bütün bu çalışmaların bulgularında, sokak çocuklarının ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların yaşam doyumu düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Reich ve Zautra (1981) olumsuz yaşam olayları ile yaşam doyumu arasında olumsuz ilişki bulunmaktadır. Daha fazla olumsuz yaşam olayları yaşayan ergenlerin yaşam doyumlarının daha düşük düzeyde olduğunu buna karşın daha az olumsuz yaşam olayları ile karşılaşan ergenlerin daha yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin yaşam doyumu düzeylerini etkileyen belirleyici ögenin gelir/sosyo-ekonomik düzey olduğu görülmektedir. Sokakta çalışan çocukların ve sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların, yiyecek, giyim ve okul ihtiyaçlarının eksikliğinden, kalabalık çok çocuklu ailelerde bulunmalarından, sevgi ve güven ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması, ailede ve sokakta sık sık ihmal ve istismar edilmelerinden dolayı yaşam doyumu düzeyleri düşmüş olabilir. Zora Raboteg-Sgric ve ark. (2008) yaptıkları çalışmada, yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlerin hem orta hem de düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlerden daha yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca anne baba işsizliği ile çocukların düşük yaşam doyumu düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Üst gelir grubunda bulunan çocukların ailelerinin, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaları, çocuklarına karşı yeterince destek, ilgi, sevgi, güven göstermeleri, benlik saygılarını ve yaşam doyumlarını olumlu şekilde etkilediği ve depresyona karşı koruyucu faktörler olabileceği düşünülmektedir. Okul ve çevreye ilişkin doyum açısından gruplar arasında herhangi bir fark bulunamamasının nedeni, her üç gruptaki çocukların, okula devam etmeleri, benzer akran ilişkilerine ve sosyal destek ağlarına sahip olmaları olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, depresyon düzeyi açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklar arasında anlamlı düzeyde fark bulunmazken, bu iki grupta bulunan çocukların depresyon düzeylerinin, üst gelir düzeyine sahip çocuklardan anlamlı

daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu ile tutarlılık gösteren bazı araştırma bulgularında sokakta çalışan/sokak çocukları arasında yüksek düzeylerde depresyon tespit edilmiştir (Ayerst1999,Davey 1998,La Gory ve ark. 1990, Maxwell1992,Ögel ve ark. 2004,Rohde ve ark. 2001,Whitbeck ve ark. 1999,Whitbeck ve ark. 2000,Yoder ve ark. 1998,Yoder ve ark. 2008). Durualp ve ark. (2010) yaptıkları araştırmada, sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocuklardan ve üst gelir düzeyine sahip çocuklardan daha yüksek düzeyde depresif belirtilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Virtanen ve ark. (2008) gelir ile depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmalarında, düşük gelirli gruptaki bireylerin yüksek gelirli gruptakilere göre depresif ve kaygı bozuklukları yaşama riskleri 2.8 kat daha yüksek bulunmuştur.

Ayrıca birçok araştırmada, gelir/sosyo-ekonomik düzey ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Bantchevska ve ark. 2008, Çetinkaya ve ark. 2006, Goodman ve ark. 2002, Lorant ve ark. 2003, Lorant ve ark. 2007, Mcleod ve Shanahan 1996,Özmen ve ark. 2008, Virtanen ve ark. 2008). Belle (1990) ekonomik stres içinde olan ve düşük gelirli anneler ile çocuklar arasında yüksek düzeyde depresyon yaşandığını belirtmektedir. Ekonomik sıkıntı aile üyeleri arasındaki ilişkileri olumsuz etkiler, genellikle eşler arasındaki çatışmaları artırır ve onların dengeli ve destekleyici ebeveynlik kapasitelerini düşürür. Lorant ve ark. (2007), sosyo-ekonomik risk etmenlerinin, depresyon üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, yaşam koşullarının aynı zamanda depresif belirtiler üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır; maddi gerginlik ve yoksulluk gibi sıkıntılar depresyon düzeyinin artmasında ve depresif belirtilerin riskinde artışa yol açmaktadır.

Özellikle sokakta çalışan çocukların ailelerinin içinde buldukları yoksulluktan dolayı ve buna ek olarak sokakta karşılaştıkları çeşitli risklerin, çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Sokakta çalışan çocukların, evde ve sokakta yaşadıkları olumsuzluklar ile yeterince baş edemediklerinde, kendilerine ilişkin yetersizlik ve değersizlik duyguları geliştirerek, karamsarlaşabilir ve umutsuzluğa kapılarak depresif belirtiler geliştirebilirler. Mathiti (2006), işsizlik, yoksulluk, istismar, yetersiz ebeveynlik ve aşırı kalabalık ev ortamlarının, sokak yaşamı ile ilişkili çok boyutlu etmenler olduğunu belirtmiştir.

Sokakta çalışan çocukların ev ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları sonucu, bazı günler para kazanamamanın ve evlerine elleri boş dönmenin, ebeveynleri tarafından dayak ve kötü muameleye maruz kalmalarına neden olabileceği ve ayrıca ailelerinin beklentilerine karşılık verememenin onlar üzerinde yoğun bir kaygı ve stres oluşturacağı ve bundan dolayı çocuklarda kendilerine ilişkin yetersizlik duyguları geliştirerek depresyon yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Shek (2005) ergenlerde hem şuan içinde bulunulan ekonomik sıkıntıların hem de geleceğe ilişkin ekonomik kaygıların ergenlerin duygusal yaşam kalitesi ve sorun davranışlarıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Lempers ve ark.(1989), ailelerin ekonomik sıkıntılarının, ergenlerin depresyonunu ve yalnızlığını doğrudan olarak arttırdığını vurgulamışlardır.

Üst gelir düzeyine sahip çocukların ebeveynlerinin birçoğunun yüksek düzeyde eğitime sahip olması, bir iş veya mesleğe sahip olmaları, az sayıda çocuk sahibi olmaları, çocuk yetiştirme ve olumlu anne baba tutumları konusunda bilinçli olmaları nedeniyle; ayrıca bu ailelerdeki çocukların ailelerinden daha fazla maddi ve duygusal destek görmelerinden dolayı depresyon düzeylerinin daha düşük olduğu düşünülmektedir. Bu ailelerde çocuklar ile olumlu ve kaliteli ilişkiler kurulması, oyun, eğlence, tatil gibi aktivite olanaklarının sağlanması çocukların ruh sağlığını olumlu etkilemiş olabilir. Bu ailelerdeki çocukların geleceğe ilişkin umutlu olmaları ve ekonomik anlamda gelecek kaygısı yaşamamaları depresyon düzeylerinin düşük olmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın en dikkate değer sınırlılığı belli bir coğrafyada bulunan ve belli yaş gruplarına ait katılımcılarla yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla araştırma bulguları farklı bölgelerde ve farklı yaş gruplarında olup sokakta çalışan ve alt gelir grubunda bulunan bireylere genellenirken dikkatli olunmalıdır. Bir diğer sınırlılık örnekleme yöntemi ile ilgilidir. Okullar belirlenirken amaca uygun örnekleme yöntemi seçilmiş olmasından ötürü, seçilen örneklemin evreni temsil gücü diğer bazı örnekleme yöntemlerine göre kaçınılmaz olarak düşük kalmaktadır.

Sonuç olarak, araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan alt gelir düzeyine sahip çocukların benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeylerinin düşük olduğu ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular rehberlik ve psikolojik danışma alanı açısından bu iki grup için önleyici çalışmaların erken yaşlarda yapılmasının önemini ortaya koymaktadır. Şurası bir gerçek ki, alt gelir düzeyinde bulunan aile fertlerinin her biri psikolojik risklere açık olmakta ve bu konuda yapılacak önleyici çalışmaların rehberlik ve psikolojik danışma alanı çalışmalarıyla sınırlı kalmaz. Devletin ilgili kurumlarının bu aileler için sonuç alıcı sosyal ve ekonomik politikalar geliştirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., Acar, Y. B., Cankurtaran Öntaş, Ö. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2006). A research on self-esteem level of street children in İstanbul. *Research Journal of International Studies*, 4, 71-82.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B. ve Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 97-103.
- Aktaş-Arnas, Y. (2004). Sokakta çalışan çocukların öz kavram düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 11(1), 2-10.
- Atauz, S. ve Arts, J. (2004). *Türkiye’de sokak çocukları temel araştırması güncel eğilimler ve yeni gelişmeler*. Ankara: MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.
- Ayerst, S. L. (1999). Depression and stress in street youth. *Adolescence*, 34(135), 567-575.
- Aysev, A., Ulukol, B. ve Ceyhun, G. (2000). Çalışan ve okuyan çocukların “Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği” ile değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 53(1), 27-30.
- Bantchevska, D., Bartle-Haring, S., Dashora, P., Glebova, T. & Slesnick, N. (2008). Problem behaviors of homeless youth: A social capital perspective. *J. Hum. Ecol.*, 23 (4), 285-293.
- Baştaymaz, T. (1990). *6-15 Yaş grubu Bursa’da çalışan çocuklar üzerine bir araştırma*. İstanbul. Friedrich Elbert Vakfı Yayınları.
- Bearsley, C. & Cummins, R. A. (1999). No place called home: Life quality and purpose homeless youths. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 8(4), 207-226.
- Belle, D. (1990). Poverty and women’s mental health. *American Psychologist*, 45, 385-389.
- Biswas-Diener, R. & Diener, E. (2006). The subjective well-being of the homeless, and lessons for happiness. *Social Indicators Research*, 76(2), 185-205.
- Boes, S. & Winkelman, R. (2010). The effect of income on general life satisfaction and dissatisfaction. *Social Indicators Research*, 95, 111-128.
- Cheng, F. & Lam, D. (2010). How is street life? An examination of the subjective well-being of street children in China. *International Social Work*, 53, 353-365.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th Ed.). New York: Routledge.
- Cummins, R. A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies*, 1, 133-158.
- Çetinkaya, S., Arslan, S., Nur, N., Özdemir, D., Demir, Ö. F. ve Sümer, H. (2006). Sivas ilmerkezindesosyo-ekonomikdüzeyifarklıüçilköğretimokuluöğrencilerininbenliksaygısıdüzeyi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 116-122.
- Çivitci, A. (2007). Çok boyutlu öğrenci yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe’ ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(26), 51-60.
- Çuhadaroğlu, F. (1986) *Adölesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Çuhadaroğlu, F. & Sonuvar, B. (1993). Ergen intiharı ve kendilik imgesi. *TürkPsikiyatri Dergisi*, 4(1), 29-38.
- Davey, T. L. (1998). Homeless children and stress: An empirical study. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 7(1), 29-40.
- Davey, T. L. & Neff, J. A. (2001). A shelter-based stress-reduction group intervention targeting self-esteem, social competence, and behavior problems among homeless children. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 10(3), 279-291.
- Diener, E. & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 653-663.
- Durualp, E., Karadut, T., Kul, G., Özen, E. ve Gül, D. (2010). Sokakta çalışan çocuklarda depresif belirtiler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 161-168.

- Duyan, V. (2005). Relationships between the sociodemographic and family characteristics, street life experiences and the hopelessness of street children. *Childhood, 12*(4), 445-459.
- Dybicz, P. (2005). Interventions for street children: An analysis of current best practices. *International Social Work, 48*(6), 763-771.
- Eğitim-Sen. (2005). 4. Demokratik Eğitim Kurultayı: "Eğitim Hakkı". 1-5 Aralık 2004, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları
- Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erdoğan, Y. M. ve Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi, 12*(3), 11-23.
- Gitmez, A. S. ve Morçöl, G. (1994). Socio-economic status and life satisfaction in Turkey. *Social Indicators Research, 31* (1), 77-98.
- Goodman, E., Slap, G. & Huang, B. (2002). How much does socio-economic status matter to adolescent health? *Journal of Adolescence Health, 30*(2), 102.
- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye’de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi, 19*(2), 167-176.
- Güneş, S. ve Kalaycı, R. A. (2004). *Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar tespitler ve çözüm önerileri*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. <http://aile.gov.tr/index/index/konu/169/lang/TR/sayfa/2> adresinden 24 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46*, 251-260.
- Howell, R. T. & Howell, C. J. (2008). The relation of economic status to subjective well-being in developing countries: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 134* (4), 536-560.
- Hutz, C. S. & Koller, S. H. (1997). Questões sobre o desenvolvimento de crianças em situação de rua [Questions about the development of children in street situations]. *Estudos de Psicologia, 2*, 175-197.
- Keng, K. A., Jung, K., Jiu, T. S. & Wirtz, J. (2000). The influence of materialistic inclination on values, life satisfaction and aspirations: An empirical analysis. *Social Indicators Research, 49*(3), 317-333.
- Kerfoot, M., Koshly, V., Roganov, O., Mikhailichenko, K., Gorbova, I. & Pottage, D. (2007). The health and well-being of neglected, abused and exploited children: The Kyiv Street Children Project. *Child Abuse and Neglect, 31*, 27-37.
- Kombarakaran, F. A. (2004). Street children of Bombay: Their stresses and strategies of coping. *Children and Youth Services Review, 26*, 853- 871.
- Kovacs, M. (1985) The children’s depression, inventory (CDI). *Psychopharmacology Bulletin, 21*, 995-998.
- La Gory, M., Ritchey, F. J. & Mullis, J. (1990). Depression among the homeless. *Journal of Health and Social Behavior, 31*(1), 87-102.
- Lalor, K. J. (1999). Street Children: A comparative perspective. *Child Abuse and Neglect, 23*(8), 759-770.
- Lempers, J. D, Clark-Lempers, D. & Simons, R. L. (1989). Economic hardship, parenting, and distress in adolescence. *Child Development, 60*, 25-39.
- Lorant, V., Deliège, D., Eaton, W., Robert, A., Philippot, P. & Ansseau, M. (2003). Socio-economic inequalities in depression: A meta-analysis. *American Journal of Epidemiology, 157*, 98-112.
- Lorant, V., Croux, C., Weich, S., Deliège, D., Mackenbach, J. & Ansseau, M. (2007). Depression and socio-economic risk factors: 7-year longitudinal population study. *British Journal of Psychiatry, 190*, 293-298.
- Masten, A. S., Miliotis, D., Graham-Bermann, S. A., Ramirez, M. L. & Neemana, J. (1993). Children in homeless families: Risks to mental health and development. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*(2), 335-343.
- Mathiti, V. (2006). The quality of life of ‘street children’ accommodated at three shelters in Pretoria: An exploratory study. *Early Child Development and Care, 176*, 253-269.
- Maxwell, B. E. (1992). Hostility, depression, and self-esteem among troubled and homeless adolescents in crisis. *Journal of Youth and Adolescence, 21*(2), 139-150.
- McLeod, J. D. & Shanahan, M. J. (1996). Trajectories of poverty and children's mental health. *Journal of Health and Social Behavior, 37*(3), 207-220.
- Miner, M. H. (1991). The self-concept of homeless adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 20*(5), 545-560.
- Nuwayhid, I. A., Usta, J., Makarem, M., Khudr, A. & El-Zein, A. (2005). Health of children working in small urban industrial shops. *Occupational and Environmental Medicine, 62*(2), 86-94.

- Ovalı, F. (2007). *Ankara sokaklarında çalışan çocuklar merkezine devam eden çocukların çalışma nedenlerinin ve merkezden memnuniyetlerinin araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ögel, K., Aksoy, A., Liman, O. ve Yücel, H. (2004). *Sokakta ve depresyonda: Sokakta yaşayan çocuk ve ergenlerde depresyon görülme sıklığı*. 8. Bahar Sempozyumunda Poster Bildiri Olarak Sunulmuştur.
- Öy, B. (1991). Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 132-137.
- Özmen, D., Erbay Dünder, P., Çetinkaya, A. Ç., Oryal, T. ve Özmen, E. (2008). Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 8-15.
- Panter-Brick, C. (2001). Street children: Psychological perspectives. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 15157-15159.
- Paxton, R. J., Valois, R. F., Huebner, E. S. & Drane, W. (2006). Opportunity for adult bonding/meaningful neighborhood roles and life satisfaction among USA middle school students. *Social Indicators Research*, 79, 291-312.
- Pinzón-Rondón, A. M., Hofferth, S. & Briceño, L. (2008). Children working in the streets of Colombian cities: Different pathways to the street lead to different populations. *Children and Youth Services Review*, 30, 1417-1424.
- Reich, J. W. & Zautra, A. J. (1981). Life events and personal causation: Some relationships with satisfaction and distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 1002-1012.
- Rizzini, I. & Lusk, M. W. (1995). Children in the streets: Latin America's lost generation. *Children and Youth Services Review*, 17, 391-400.
- Rohde, P., Noell, J., Ochs, L. & Seeley, J. R. (2001). Depression, suicidal ideation and STD-related risk in homeless older adolescents. *Journal of Adolescence*, 24(4), 447-460.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenberg, M. & Pearlman, L. I. (1978). Social class and self-esteem among children and adults. *The American Journal of Sociology*, 84 (1), 53-77.
- Shek, D. T. L. (2005). Economic stress, emotional quality of life and problem behavior in Chinese Adolescents with and without economic disadvantage. *Social Indicators Research*, 71, 363-383.
- Slesnick, N., Prestopnik, J. L., Meyers, R. J. & Glassman, M. (2007). Treatment outcome for street-living, homeless youth. *Addictive Behavior*, 32(6), 1237-1251.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2005). *Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu ve Hizmet Esasları*. Ankara: SHÇEK. <http://www.shcek.gov.tr/sokakta-yasayan-cocuklar-sorunu-ve-hizmet-esaslari.aspx> adresinden 16 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2005a). *Hedeflenmiş Onbir İlde Sokakta Çalışan Çocukları Eğitime Yönlendirmiş eProjesi*. Ankara: SHÇEK. <http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/SokaktaYasayanCalisanCocuklar/projehedef11il.doc> adresinden 13 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (5th Ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Twenge, J. M. & Campbell, W. K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 6 (1), 59-71.
- Unger, J. B., Kipke, M. D., Simon, T. R., Montgomery, S. B. & Johnson, C. J. (1997). Homeless youths and young adults in Los Angeles: Prevalence of mental health problems and the relationship between mental health and substance abuse disorders. *American Journal of Community Psychology*, 25 (3), 371-394.
- UNICEF. (2000). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*. Ankara: UNICEF Yayınları.
- UNICEF. (2006). *Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar*. *Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni*. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/cp43.pdf> adresinden 19 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- UNICEF. (2007). *Çocuk yoksulluğuna hayır! Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni*. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/sy19.pdf> adresinden 19 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- UNICEF. (2007a). *Gözler bin yıl kalkınma hedeflerinde. Üç Aylık UNICEF Türkiye Bülteni*. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/sy21.pdf> adresinden 19 Ekim 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Uzbaş, A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okul uyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Veale, A. & Donà, G. (2003). Street children and political violence: A socio-demographic analysis of street children in Rwanda. *Child Abuse and Neglect*, 27, 253-269.

- Virtanen, M., Koskinen, S., Koskinen, M., Honkonen, T., Vahtera, J., Ahola, K. & Lönnqvist, J. (2008). Contribution of non-work and work-related risk factors to the association between income and mental disorders in a working population: The Health 2000 Study. *Occup Environ Med*, 65, 171-178.
- Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R. & Bao, W. N. (2000). Depressive symptoms and co-occurring depressive symptoms, substance abuse, and conduct problems among runaway and homeless adolescents. *Child Development*, 71 (3), 721-732.
- Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R. & Yoder, K. A. (1999). A risk-amplification model of victimization and depressive symptoms among runaway and homeless adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 27 (2), 273-296.
- Whitbeck, L. B., Simons, R. L., Conger, R. D., Lorenz, F. O., Huck, S. & Elder, G. H. (1991). Family economic hardship, parental support, and adolescent self-esteem. *Social Psychology Quarterly*, 54 (4), 353-363.
- Yavuzer, H. (1992). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: RemziKitapevi.
- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yoder, K. A., Hoyt, D. R. & Whitbeck, L. B. (1998). Suicidal behavior among homeless and runaway adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 27 (6), 753-771.
- Yoder, K. A., Longley, S. L., Whitbeck, L. B. & Hoyt, D. R. (2008). A dimensional model of psychopathology among homeless adolescents: Suicidality, internalizing, and externalizing disorders. *J. of Abnorm. Child Psych.*, 36, 95-104.
- Yörükoğlu, A. (1988). *Gençlik çağı (5. Baskı)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zhang, L. F. & Postiglione, G. A. (2001). Thinking styles, self-esteem and socio-economic status. *Personality and Individual Differences*, 31, 1333-1346.
- Zora Raboteg-Sgric, Z., Brajsa-Zganec, A. ve Sakic, M. (2008). Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. <http://www.hrcaj.srce.hr/file/61300> adresinden 01 Kasım 2011 tarihinde indirilmiştir.